

**КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЦІЛЕЙ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Розглянуто існуючі підходи до класифікації позикового капіталу, проведено їх оцінку та запропоновано критерії класифікації позикового капіталу у поєднанні з системою бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Поглиблення інтеграційних процесів та розширення зв'язків з іноземними партнерами, зумовлює необхідність характерної для них якісно нової системи організації бухгалтерського обліку і звітності, тісно інтегрованої з міжнародними стандартами, оцінкою аналітичних можливостей і переваг інформації, що міститься в бухгалтерській звітності, максимального використання її зовнішніми і внутрішніми користувачами в своїх інтересах. В результаті розширюється коло користувачів облікової інформації про фінансове положення і ділову активність підприємств, а також істотно підвищується інтерес учасників економічного процесу до об'єктивної і достовірної інформації про власний і позиковий капітал підприємства. У цих умовах підприємства зіштовхуються з рядом проблем, пов'язаних з бухгалтерським обліком власного і позикового капіталу, а саме з неопрацьованістю окремих законодавчих і нормативних документів, які регулюють їх облік, недостатністю в економічній літературі глибоких наукових і методичних розробок по досліджуваних питаннях, зокрема питаннях класифікації позикового капіталу. Тому, з метою обліку, аналізу та контролю підвищення ефективності використання позикового капіталу необхідна його науково обґрунтована класифікація як на макро – так і на мікрорівні, що дозволяє не тільки розробити методику його обліку, а й проаналізувати рівень його використання з різних сторін і на цій основі отримувати об'єктивну інформацію для підвищення ефективності діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши погляди вчених на визначення класифікаційних ознак позикового капіталу дійшли висновку, що дослідженню даного проблемного питання складових позикового капіталу приділяється все більше уваги. Зокрема, даній проблемі присвячені наукові дослідження таких вчених-економістів: О.О. Терещенко [12], В.В. Буряковский, І.А. Бланк [3, с. 329], М.В. Баскаков [2, с. 171], Ю.М. Воробйов [6, с. 80], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [8, с. 124], Т.С. Новашина, В.И. Карпуни, В.А. Волнин [9], В.М. Шелудько [13], В.И. Подолякин [10, с. 10], И. Дзевко [7, с. 24] та інші. Проте, дане питання залишається дискусійним, оскільки оцінюючи основний зміст даних досліджень, ми виявили, що науковці не прийшли до єдиної позиції. І, часто, виділяючи той чи інший вид позикового капіталу не обґрунтовують його місце в складі позикового капіталу підприємства. Крім того, існуючі дослідження недостатньо розглядають сутність позикового капіталу та його класифікацію у поєднанні з методологією його обліку.

Метою дослідження є узагальнення класифікаційних ознак позикового капіталу на основі поглядів вчених та обґрунтування їх використання для цілей бухгалтерського обліку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Важливе значення для одержання повної характеристики позикового капіталу та наслідків його використання має науково обґрунтована класифікація, оскільки кожному виду позикового капіталу відповідає своя система облікового відображення, методів оцінки, аналізу, господарського контролю та управління, визначення напрямів використання капіталу зумовлені здійсненням господарської діяльності.

При цьому, щоб обґрунтувати вибір класифікаційних ознак необхідно визначити теоретичні основи класифікації. Тому доцільно розкрити загальні питання класифікації.

Класифікація, з точки зору філософії як науки – засіб впорядкування знань [5]. Стверджуємо, що визначення загальних якостей об'єктів допомагає знайти загальні ключові абстракції і механізми, які в свою чергу призводять до спрощеної архітектури системи. Чітко встановлених методів розробки класифікації немає і немає методики, яка дозволяє виділяти класи та об'єкти. Немає таких понять, як “досконала структура класів”, “правильний вибір об'єктів”. Тому вибір класів є компромісним рішенням вибору ознак класифікації.

В свою чергу, ознака класифікації – характеристика об'єкта класифікації, що дає можливість встановити його подібність з іншими об'єктами класифікації або відмінність між ними [4].

Тому, якщо наведено множину об'єктів, можна стверджувати, що класифікація вирішує такі задачі:

- а) упорядкування цієї множини;
- б) представлення у якнайкращій формі;
- в) полегшення доступу в пам'яті до будь-якого виду предметів даної множини.

Отже, для удосконалення діяльності підприємств та ефективної організації бухгалтерського обліку необхідно уточнити класифікацію позикового капіталу, яка б носила комплексний характер, була б універсальною і дозволила б покращити значення основних показників, що характеризують ефективність діяльності підприємства.

Зокрема, зазначимо, що аналіз економічної наукової та навчальної літератури з бухгалтерського обліку, фінансів, економіки, менеджменту, міжнародної економіки, економічного аналізу показав, що існуючі класифікаційні ознаки позикового капіталу мають багато спільного. Так, зокрема, ряд авторів, обґрунтовуючи класифікаційні ознаки позикового капіталу, не враховують нові складові елементи позикового капіталу, що є недоліком даних ознак.

Так як класифікація є основною складовою процесу пізнання та узагальнення, то для її організації необхідно обрати ті основні ознаки, які будуть необхідними для певної галузі дослідження. Зазначимо, що об'єктом бухгалтерського обліку виступають господарські операції (факти господарської діяльності). Тому класифікацію позикового капіталу, потрібно розробляти виходячи з потреб дослідження в обраній науковій сфері.

Виходячи з потреб дослідження та застосування створеної класифікації в практичній діяльності, необхідно розробити власну систему класифікаційних ознак позикового капіталу. Крім того, дане рішення зумовлене наявністю різних видів позикового капіталу. У зв'язку з існуванням великої кількості видів позикового капіталу, їх групування може здійснюватися за різними ознаками, тому необхідно обрати власний підхід до класифікації позикового капіталу. Для обґрунтування системи класифікації позикового капіталу суб'єкта господарювання з метою відображення його в подальшому в бухгалтерському обліку необхідно дослідити всі види позикового капіталу, які розглядалися науковцями в різних економічних літературних джерелах за напрямом дослідження (рис. 1).

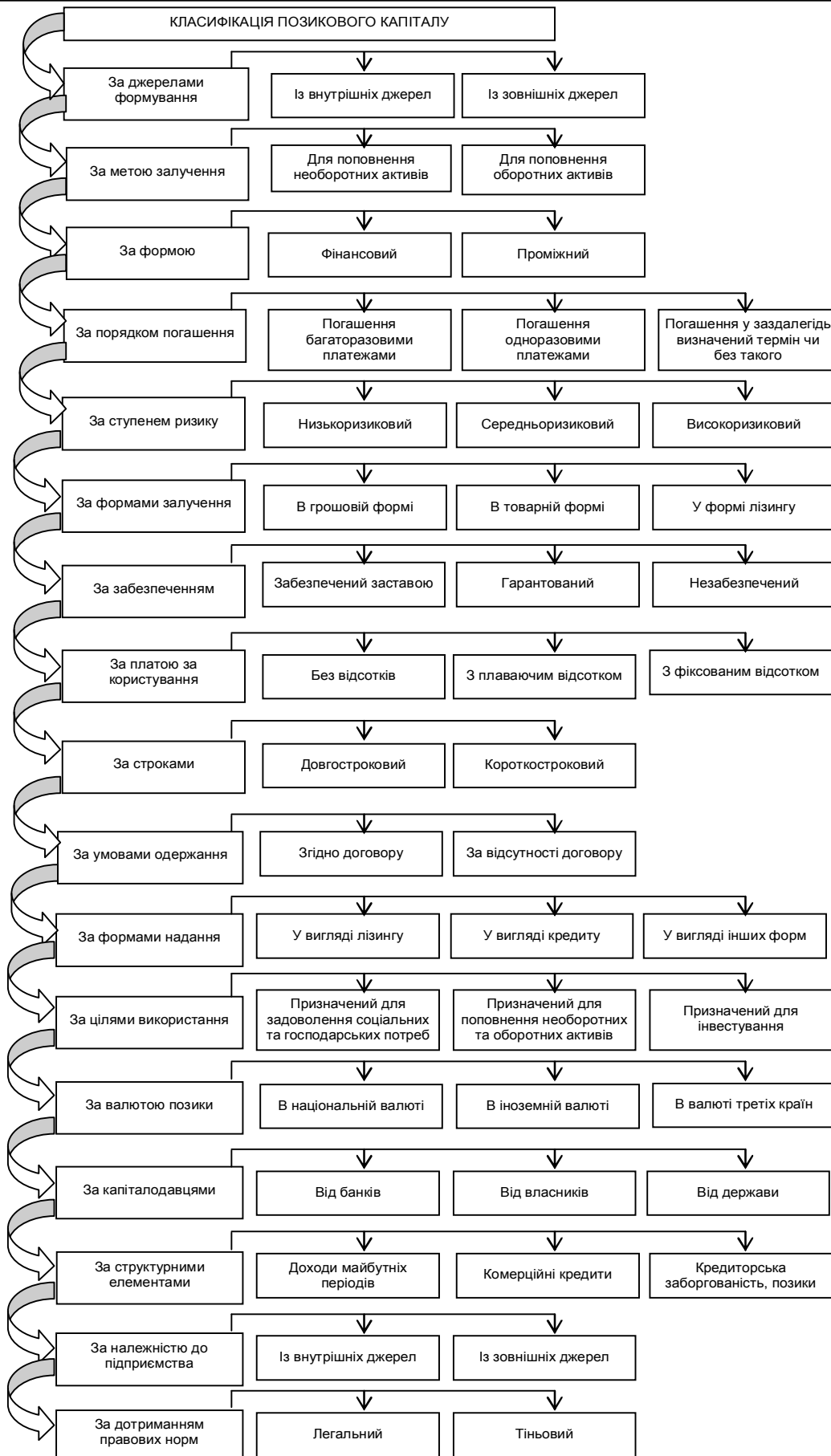

Рис. 1. Класифікація позикового капіталу*

Джерело: групування класифікаційних ознак на основі досліджень вчених-економістів за темою дослідження

Проведений аналіз літературних джерел показав, що питанням класифікації позикового капіталу були присвячені праці ряду вчених, які приділяли увагу таким класифікаційним ознакам як за формою залучення, за строком використання, за належністю підприємству, за забезпеченням. Менш розповсюдженими класифікаційними ознаками, є класифікаційні ознаки за ступенем ризику, порядком погашення, за призначенням, за метою залучення, за валютою позики, за напрямками використання тощо. Найчастіше дані ознаки використовуються при формуванні рішення про порядок надання та залучення позикового капіталу.

Проведене аналітичне групування показує різноманітність підходів науковців до визначення основних класифікаційних ознак позикового капіталу. Проведений теоретичний аналіз визначив, що більшість авторів – Н.В. Акименко [с. 265], І.А. Бланк [3], М.В. Баскаков [2], Ю.М. Воробійов [6, с. 80], Т.С. Новашина, В.И. Карпунин, В.А. Волнин [9], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [8], О.О. Терещенко [13], В.В. Сопко [11, с. 134] визначають, що основною класифікаційною ознакою є строки на які отримано позиковий капітал, тобто термін користування яким становитиме більше або менше року (довгостроковий, середньостроковий або короткостроковий). Також у більшості літературних джерел – О.О. Терещенко [13], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [8, с. 124], Т.С. Новашина, В.И. Карпунин, В.А. Волнин [9], І.А. Бланк [3], Н.С. Мурашко, В.В. Буряковський та інші – акцентується увага на формах залучення позикового капіталу (тобто у формі лізингу або оренди; у товарній або грошовій формі).

Оскільки класифікація позикового капіталу є суперечливим явищем тому такі вчені, як Д.Н. Левин, К.Г. Денисова, Т.И. Вуколова, А.В. Антонова, В.М. Шелудько [13], И. Дзєбко [7] характеризуючи види позикового капіталу, на відміну від інших науковців, не виділяють класифікаційних ознак.

Оскільки, важливою умовою надання позик є гарантія їх повернення, тому ряд авторів проаналізованих джерел, виділяють класифікаційну ознаку яка визначає забезпеченість або незабезпеченість позикового капіталу (О.О. Терещенко [13], І.А. Бланк [3], Н.С. Мурашко, Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [8, с. 124], В.І. Торкатюк, та інші). Наступною важливою класифікаційною ознакою на думку Т.С. Новашини, В.И. Карпунин, В.А. Волнина [9], М.В. Баскакова [2], Н.В. Акименка [1, с. 265], Ю.М. Воробійова [6, с. 80], та інших є ознака, яка стосується належності позикового капіталу підприємству (капітал із зовнішніх джерел, або капітал із внутрішніх джерел). Дана класифікаційна ознака переплітається з ознакою, яка визначає капітал за джерелами формування, яку пропонують Н.С. Мурашко та І.А. Бланк [3], В.І. Торкатюк. Науковці за даною ознакою виділяють ті ж самі види позикового капіталу. Погоджуємося з І.А. Бланком та В.І. Торкатюком, оскільки вважаємо, що формулювання даної ознаки є більш логічним та правильним.

Інші класифікаційні ознаки (за ступенем ризику; за порядком погашення; за призначенням; за метою залучення; за структурними елементами; за дотриманням правових норм; за капіталодавцями; за валютою позики; за умовами одержання позики; за платою за користування) згадуються в економічній літературі по одиноку, є досить узагальненими та не несуть у собі, на думку науковців практичного навантаження.

Зазначимо, що розглянувши та проаналізувавши наведену класифікаційні ознаки позикового капіталу підприємства, можна зробити висновок про те, що в даному випадку враховані і різні класифікаційні групи позикового капіталу, які необхідні для формування підходів до методологічних підходів бухгалтерського обліку, оцінки, управління та аналізу формування та використання позикового капіталу в різних сферах діяльності підприємства. Враховуючи специфіку діяльності суб'єктів господарювання, класифікація позикового капіталу піддаватиметься змінам та коригуванням, виходячи з практичних потреб її використання.

Проте, вважаємо недоліком відсутність системного підходу при розробці класифікаційних ознак, застосування таких категорій як форма та напрям не визначає їх сутнісного наповнення, доцільність виділення деяких видів позикового капіталу, недотримання вимог при формуванні науково обґрунтованої класифікації. Кожен науковець визначає та обґрунтовує власні підходи до виокремлення ознак класифікації, не визначає потребу вибору нових напрямів та видів позикового капіталу.

Серед вище перерахованих класифікаційних ознак позикового капіталу суб'єкта господарювання можна узагальнити існуючі та виділити власні групи позикового капіталу, які характерні системі бухгалтерського обліку підприємства (рис. 2).

Наведене групування класифікаційних ознак позикового капіталу показує протилежні та спільні погляди науковців з приводу обґрунтування класифікаційних ознак, що надає можливість з'ясувати, на чому найбільше концентрують свою увагу науковці та які характерні ознаки класифікації є найбільш актуальними в сучасних умовах господарювання.

Визначимо, що система бухгалтерського обліку є засобом управління позиковим капіталом підприємства, який формується в процесі діяльності підприємства, в частині їх відображення в бухгалтерському обліку з метою ефективного управління господарськими процесами підприємства.

Погоджуючись з Н.В. Акименко та Н.С. Поповенко [1], зазначимо, що позиковий капітал, який використовується підприємством, характеризує частину фінансових зобов'язань підприємства. Фінансові зобов'язання в сучасній господарській практиці диференціюються в такий спосіб.

1. Довгострокові фінансові зобов'язання. До них відносяться всі форми позикового капіталу, що функціонують на підприємстві, з терміном його використання більш одного року. Основними формами цих зобов'язань є довгострокові кредити банків і довгострокові позикові кошти (заборгованість за податковим кредитом; по емітованих облігаціях; по фінансовій допомозі, наданій на поворотній основі), термін погашення яких ще не настав або які не погашені в передбачений термін [1 с. 264].

2. Короткострокові зобов'язання. До них відносяться всі форми залученого позикового капіталу з терміном його використання до одного року. Основними формами цих зобов'язань є короткострокові кредити банків і короткострокові позикові кошти, як передбачені до погашення в майбутньому періоді, так і не погашені у встановлений термін, різні форми заборгованості підприємства по виданих векселях та інші короткострокові фінансові зобов'язання [1, с. 265].

Деякі науковці, такі як В.В. Сопко [11], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [8] виділяють ще й середньостроковий позиковий капітал. Вважаємо дану класифікаційну ознаку недоречною. Оскільки використання даної класифікаційної ознаки призведе до виникнення помилок через визначення строків та обтяження обліку.

Зазначимо, що однією з важливих класифікаційних ознак позикового капіталу є ознака, що характеризує його як забезпечений і незабезпечений. Забезпеченням може виступати порука, гарантія або застава. Забезпечення позикового капіталу зменшує ризик його неповернення. Крім того, дає можливість залучити позиковий капітал на більш вигідних умовах. Зокрема, під меншу плату за користування.

Зазвичай формування позикового капіталу відбувається на договірній основі. В договорі на отримання позикового капіталу визначають певні вимоги щодо його формування. Зокрема визначаються питання нарахування та сплати відсотків. Проте, в договорі може бути зазначено, що позика є безвідсотковою. В результаті, було сформовано ознаку, за якою позиковий капітал поділяється на позиковий капітал за яким нараховуються відсотки, та позиковий капітал, за яким відсотки не нараховуються.

Рис. 2. Позиковий капітал підприємства в системі бухгалтерського обліку

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами вищенаведеного дослідження сформовано висновок, що класифікація позикового капіталу для цілей бухгалтерського обліку в літературних джерелах не розглядається, хоча вона є важливим елементом при наданні якісної інформації для потреб управління, що формується в системі бухгалтерського обліку.

Узагальнений та структурований опис класифікаційних груп позикового капіталу дозволяє звязати їх кількість та обґрунтувати види витрат і доходів, що є наслідком використання позикового капіталу, створити систему інструментарію для управління та відображення позикового капіталу в бухгалтерському обліку. Крім того, виділення зазначених класифікаційних ознак забезпечить розробку пропозицій щодо профілактики ризиків втрати економічних вигід (або їх мінімізації), які є наслідком використання позикового капіталу в діяльності підприємства.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що класифікація позикового капіталу підприємства є необхідним компонентом для прийняття керівництвом суб'єкта господарювання оптимальних управлінських рішень, що сприяє розробці відповідної методики відображення позикового капіталу в бухгалтерському обліку та дозволяє на основі облікової інформації, дій облікового персоналу знизити ступінь ризиків втрат прибутку та запобігти негативним наслідкам діяльності підприємства або ж наблизити їх до мінімальної величини.

На основі дослідження підходів до класифікації позикового капіталу підприємства для цілей бухгалтерського обліку запропоновано розглядати позиковий капітал за наступними ознаками поділяється на: за строками залучення (довгостроковий, короткостроковий); за формами (традиційний, нетрадиційні); за видами (кредити держави; кредити банківських фінансово-кредитних установ; облігації; кредити небанківських фінансово-кредитних установ; інвестиційний кредит; фінансовий лізинг; оренда; факторинг; форфейтинг); за забезпеченням (забезпечений, незабезпечений); за валютою надання (у національній валюті, в іноземній валюті); за умовами надання (з відсотками, без відсотків).

Запропонований підхід до класифікації позикового капіталу підприємства сприяє відображенню наслідків використання таких видів капіталу на фінансові результати від різних видів діяльності: операційної, фінансової, інвестиційної.

Список використаної літератури:

1. *Акименко Н.В.* Дослідження структури і джерел формування капіталу транспортних підприємств / Н.В. Акименко, Н.С. Поповенко / Труды Одесского политехнического университета, 2003. – вып. 1(19) – с. 262-267.
2. *Баскаков М.В.* Проблемы управления капиталом крупного современного предприятия. / М.В. Баскаков / Донбасская национальная академия строительства и архитектуры, Макеевка. – “Економіка промисловості”. – №2(28) – 2005. – с.175.
3. *Бланк И.А.* Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2000. – 512 с.
4. *Блохин Ю.П.* Классификация и кодирование технико-экономической информации / Ю.П. Блохин, Е.А. Панфилов. – М.: Знание, 1975. – 64 с.
5. *Буч Г.* Объектно-ориентированный анализ и проектирование с примерами приложений на С++ / Гради Буч – Rational Санта-Клара, Калифорния / Электронный доступ: [<http://linuxland.itam.nsc.ru/misc/other17/index.htm>].
6. *Воробйов Ю.М.* Теоретичні основи фінансового капіталу / Ю.М. Воробйов // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 80-88.
7. *Дзєбно И.* Как привлечь финансовые ресурсы с помощью бизнес-планирования / И. Дзєбно – Экспрес-анализ. – № 48(726) – 2009. – с. 21-26.
8. *Лазбеник Л.Л.* Міжнародна економіка: навчальний посібник / Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей – Ірпін: Академія ДПС України. – 2003. – 308 с.
9. *Новашина Т.С.* Финансовый менеджмент / Т.С. Новашина, В.И. Карпунин, В.А. Волнин / Под ред. доц. Т.С. Новашиной. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2005 – 255 с.
10. *Подолькин В.И.* Основы экономики организации: стоимость и структура капитала: учеб. пособие. / В.И. Подолькин – Иваново: ИГТА, 2005. – 112с.
11. *Сопко В.В.* Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів): навч. посібник. / В.В. Сопко – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
12. *Терещенко О.О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. / О.О. Терещенко – К. КНЕУ, 2003. – 554 с.
13. *Шелудько В.М.* Фінансовий менеджмент: підручник. / В.М. Шелудько – К.: Знання, 2006. – 439 с.

ЗЕЛЕНИНА Олена Олександрівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку і аналізу позикового капіталу